

שמעתא עמיקתא

גליון תקל"ח | פרשת נח | תשפ"ג | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

בענין איסור החמור דמאבד עצמו לדעת

א. על איזה איסורים עובר. ב. אין לו חלק לעולם הבא. ג. קבורתו ודין להתאבל עליו. ד. אמירת קדיש עליו. ה. חובה להצילו. ו. מי בכלל מאבד עצמו לדעת. ז. למסור נפשו עי"מ לקיים מצוה או שלא לעבור עבירה. ח. מחמת עינים או מרוב יסורין. ט. עוד בענין הני"ל.

א. על איזה איסורים עובר

איתא במדרש רבה (בראשית פרשה לד) "אך את דמכם לנפשותיכם אדרושו" (פרי נח פ"ט פס' ה) להביא את החונק עצמו. ועי' בר"ן (שבועות י. ברי"ף ד"ה מלקין אותו) שכתב שהממית עצמו עובר על דברי תורה ממש דמקרא מלא דבר הכתוב "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרושו", אי"נ מ"השמר לך ושמור נפשך מאד", עיי"ש. והביאו הב"י (יו"ד סי' רלו).

ועי' בבית מאיר (יו"ד סי' רטו סעי' ה) שכתב שודאי דמוזר אף בלאו ד"לא תרצח" (שמות פ"כ פס' יג). וזה דלא כהמנ"ח (מצוה לד אות ח ד"ה והנה מאבד) שכתב שאינו בכלל לאו זה, אלא חייב מיתה בידי שמים. וכן דחה דבריו הגרי"ם (הגה שם) ע"פ הפסיקתא רבתי (פ"ר כה) דדרש לא תרצח לא לתרצח. וכן נקט באופן פשוט האג"מ (חוי"מ ח"א סי' קד). ועי' בלשון החובת הלכות (שי"ד שער הביטחון פ"ד).

ב. אין לו חלק לעולם הבא

והנה הפנ"י (בי"מ נט. ד"ה בגמ' כתי' שהמאעלי"ד הוא עוון גדול שנא' בו שאין לו חלק לעוה"ב. ובתשובה מאהבה (ח"י י"ד על סי' שמה תשובה ט) כתי' שכן מרגלא בפומייהו דאינשי בשם חז"ל, אלא שלא מצא מאמר זה בשום מקום, וכתב דאע"פ שאין ראייה לדבר יש זכר לדבר בגיטין (טו): במעשה בילדים וילדות שנשבו לקלון, אמרו אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העוה"ב וכו' קפצו כולן ונפלו לתוך הים, משמע שאחרים הטובעים עצמן לים אין להם חלק לעוה"ב. ואפי' לא נא' מאמר זה ראוי הוא ליאמר, שעל כל העבירות יכול אדם להתודות ואמרו בסנהדרין (מג.) שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב, משא"כ במאעלי"ד שאינו יכול לשוב ולהתודות, שאחר שעשה המעשה הרע אף שעודנו מפרפר ומפרכס ה"ו כתשובה לאחר מותו, ע"כ.

והאבן יקרה (ח"א יו"ד סי' נו) כתי' מקור לדבר מדברי הרמב"ם (תשובה פ"ג) דאלו שאין להם חלק לעוה"ב ומכללם שופכי דמים. והמקור לזה מהמדרש רבה (פרי ואתחנן פ"ב) ככולם יש סליחה חוץ משופכי דמים וכו', וכן הוא להמאבד עצמו לדעת ששפך דמו, ע"כ.

והמהרצ"ח (ח"ב אמרי בינה סי' ו אות ו בהגה) הביא מהמהרי"ט (כתובות קג.) נמי דאין לו חלק לעוה"ב, ותמה שלא הביא מקור לדבריו. וכתב בשם היד המלך (אבל פי"א) שהוכיח כן מגיטין שם. וכתב דלדעתו מוכח מכל המקומות בש"ס (כתובות קג. ע"ז י. יח, תענית כט., גיטין טו.) שהרגו עצמם ויצא בת קול דמוזמנים לחיי עוה"ב, מפני דשאר המאעלי"ד אין לו חלק לעוה"ב, משא"כ הצדקים אשר קדשו השם. ועי' ביוסף דעת לבעל השו"מ (יו"ד סי' שמה), במהרי"א (יו"ד ססי' שנה) וברב פעלים (ח"י יו"ד סי' ט).

ג. קבורתו ודין להתאבל עליו

איתא באב"ל רבתי (פי"ג ה"ה) המאבד עצמו לדעת אין מתאבלין עליו, ולא מספידין, אבל עומדין עליו בשורה ואומר ברכת אבלים וכל דבר שהוא כבוד לחיים, ע"כ. ועי' ברמב"ם (ספ"א מה' אבל) שכתב דהמאבד עצמו לדעת אין מתעסקים עמו לכל דבר, ואין מתאבלין עליו, ואין מספידין אותו, אבל עומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים וכל דבר שהוא כבוד לחיים. וכתב הכס"מ שמקורו באב"ל רבתי. וסובר הרמב"ם שאבילות אינו מדברים של כבוד החיים, ולכן כתי' ג"כ שאין מתאבלים עליו. והרמב"ן חולק בדבר. ע"כ. וכ"כ האשכול (ח"ב עמ' קט) שאין מתאבלין עליו. וכן פסק השו"ע (יו"ד סי' שמה סעי' א).

וכתי' החת"ס (יו"ד סי' כ"ב) שאם יש בזה כבוד משפחה נכבדה, אשר יהיה להם לבוז ולכלימה עולמית, שאי מהם קלקל מעשיו, יכול המורה להורות להתאבל. והט"ו (מ"ד ה"ב ססי' רב) כתי' שאם רוצים קרוביו לנהוג אבלות רשאים, ומותר לברך להם ברכת אבלים. וכן מפורש ברמ"א (סי' שעד סעי' ה) דמי שרוצה להחמיר ע"ע רשאי להתאבל, ע"כ. ועי' בצ"ח (ח"י סי' מא פי"ג אות ב).

ועי' ברש"י (סי' תשמג) שכתב דאף שאמרו בכל מקום אין מתעסקין עמהם לכל דבר לא לענין קבורה ותכריכים אמרו אלא שאין קורעין ולא חולצין כו'. והביאו הדרכ"מ (יו"ד סי' שמה אות א), הב"ח (שם) והש"ך (שם) ומ"מ ע"י בג' מהרש"א (שם) שכתב שיש להרחיק קברו ח' אמות. ועי' בגשר החיים (ח"א פ"ה אות ה) בענין דין אנינות בכה"ג.

ד. אמירת קדיש עליו

ועי' עוד בחת"ס (שם) שכתב דאף שמורגל דא"י קדיש אחר מאעלי"ד, לא ידעתי טעם הגון, וכי מפני שלא עשה מעשה עמוי לא נצילתו מרדת שחת, ומי לנו אינו עושה מעשה עמוי כאבשלום כו', אך נשתרבב המנהג לפי דשאר אבלים לא יניחוהו לחלוק עמהם בקדישים כי יטענו לאו כל כמיניה להאבד עצמו ולהשליך תיקון נשמתו עליו. ולפי"ז אם הבן מקבץ י' בביתו באופן שאין הפסד לאבלים יכול לומר קדיש וכו', אמנם אם יש נדנד ספק בדבר אי היה דינו כמאעלי"ד לענין אמירת קדיש הדין עם בניו שיאמרו קדיש, והבא לדחותם עליו להביא ראייה, ע"כ. ועי' במהרי"א אסאד (יו"ד ססי' שנה) וברב פעלים (ח"י יו"ד סי' כט).

ה. חובה להצילו

ועי' במנ"ח (מצוה רלו אות ב) שכתב דלכא"ו לא מצווין להציל את המאעלי"ד, דלא מיבעיא דעל העשה דהחביתו לרבות אבידת גופו ודאי אינו מצווה, כי העשה דהשבת אבידה אינו נוהג בממון באבידה מדעת, אלא אף על הלאו דלא תעמוד על דם רעך אינו מוזהר, דהרי בסנהדרין שם הקשו למה לי הלאו על טובע בנהר הא מהשבותו לו נפק"ל לרבות אבידת גופו, הא יכול לומר דנפק"מ במאבד עצמו לדעת דאינו מצווה משום והשבותו כנ"ל, אע"כ דגם בלאו הזה אינו מוזהר ומצווה, ע"כ. וכן דעת הגרי"ם פר"ס"ג (עשה כח). ובכלי חמדה (פרי כי תצא פ"ב פס' א) הביא מהמהר"ם מרוטנברג (סי' לט) שמצוה להצילו, אלא שהביא מהריב"ד הזהב שהבין שהטעם שחייבים להצילו, משום דאמרין שודאי מחמת שיעמום עושה כן ולא הוה בכלל מאעלי"ד. אולם כבר פסקו הברכ"י (ארו"ח סי' שא אות ה), החלקת יעקב (ארו"ח סי' קנה), האג"מ (יו"ד ח"ג סי' ז) והגריש"א זצ"ל (חשוך חמד סנהדרין עג) שחייבים להצילו. ועי' בחכמת שלמה (רס"י שכט) שמי שפשע והכניס עצמו במצב של פקו"נ אסור לחלל עליו השבת. אולם האג"מ (ארו"ח ח"א סי' קכו ויו"ד ח"ב סי' קד ע"ג ב) והמנח"ש (ח"א סי' ה) דחו דבריו. (ובבה"ל (סי' שכט סד"ה אלא) נקט שבזה"ו מחללים שבת עי"מ להציל אף מי שהתחייב מיתה מחמת חטאו, אע"פ שבימים הקדמונים שהיה ביד ב"ד להמיתו לא היו מחללין עליו שבת משום דגברא קטילא הוא).

ו. מי בכלל מאבד עצמו לדעת

ואיתא באב"ל רבתי (פ"ב ה"ב) איזהו המאעלי"ד לא שעלה בראש האילן ונפל ומת, בראש הגג ונפל ומת, אלא זה שאמר הריני עולה לראש הגג או לראש האילן ואפילו עצמי ואמות ורואים אותו שעלה לראש האילן ונפל ומת הרי זה בחזקת מאעלי"ד. וכ"כ הרמב"ן (תה"א שם) דאע"פ שלא ראו אותו מפני עצמו כיון שאמר חזקה שעשה לדעת. והרמב"ם (שם פי"א) כתי' האומר הריני עולה לראש הגג, ראווה שעלה מיד דרך כנס או שהיה מיצר ונפל ומת הרי זה בחזקת מאעלי"ד. ועי' בחת"ס (שם סד"ה ונושג) שאפי"ו לא אמר הריני עולה כו' כל שיש אומדנא דמוכח טובא הוי בחזקת מאעלי"ד.

ועי' עוד בגשר החיים (שם אות א) שכתב שברוב המקרים הנראים מאעלי"ד ר"ל, אין לדונם דין מאל"ד, כי כל מה שאפשר לתלות שאחר הרגו, אפילו באופן רחוק מהמציאות, או שיש לתלות שלא היה אז שפוי בדעתו והיה מבולבל מאחר הסבות, או אפשר שבזמן האבקו התחרט וחזר בו ותלין לקולא ומעמידין אותו בחזקת לא רוצח נפשו, ע"כ.

פניני הלכה

שכח ולא שאל ותן טל ומטר בליל ז' חשוון מה דינו

תנן (תענית י.) בגי' במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

ובגמ' (שם) א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל. תניא חנניה אומר ובגולה עד שישיש בתקופת. אמר רב הונא בר חנינא אמר שמואל הלכה כחנניה.

וכן נפסק לדינא בטור ובשו"ע סי' קי"ז. וז"ל השו"ע (שם ס"א) - ברכת השנים צריך לומר בה בימות הגשמים 'ותן טל ומטר' ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ תפילת ערבית של יום ששים אחר התקופה, ובארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון.

ואיתא בברכות (טו.) א"ר תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. ומקשינן מהא דתניא טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו. ואמרין דליק הא דאדכר קודם שומע תפלה, הא דאדכר בתר שומע תפלה. (ופרשי"י קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בשומע תפלה).

וכן פסק הטור (סי' קי"ז), וכן הוא בשו"ע (סי' יח, תענית כט., שאל מטר ונוכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה. ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה, אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים, ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה. ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אע"פ שעדיין לא עקר רגליו כעקורים דמי, ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה, נראה שאומר ותן טל ומטר וא"כ אומר רצה. [ועי' במשנ"ב סי' ט"ו, לענין אם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר כיצד ינהג].

ומצינו בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' ע"ג) שאלה מי שלא שאל מטר בליל ז' במרחשון אם מחזירין אותו. תשובה מהסתברא דכשם שבהזכרה היה מכריז השליח ציבור כך בשאלה, וא"כ לא יאבדנו לו בלילה כדאיכתא בירושלמי (תענית פי"א א"ב) דאבדורתא לית תמן עמא. ע"כ. ועונין ביד אהרן (סי' קי"ד) דהביא דבריו.

ודבריו מיוחדים, דהא לא מצינו בפוסקים הכרזה לענין שאלה. ומצינו דכבר עמד בזה המג"א (סי' קי"א סי' ק"א) דכתב גבי הזכרת גשמים (דהיינו אמירת משיב הרוח) - והא דאין מתחילין בערבית מפני שאין כולם בבית הכנסת ויעשו אגודות אגודות זה מזכיר וזה אינו מזכיר, והא דלא חשו לזה בשאלה (סי' קי"ז סי"א) נראה לי משום דהתם בלאו הכי אין כולן מתחילין ביום אחד רק הכל לפי המקום.

וכיון דבשאלה ליתא להאיא דינא דהכרזה, א"כ אין נפק"מ בין ליל ז' בחשוון ליום ז' בחשוון. [ועי' במג"א בסי' רל"ו סי' ק"א] דאם לא שאל ותן טל ומטר בערבית מחזירין אותו, וליק א' דאם חילק בין ליל ז' לשאר לילות].

והרב אגורה באהלך (ח"י אלקים ב"ר יצחק גאטיניו זצ"ל - סי' ע"א) כתב לתמוה על דברי הלק"ט, דאם כדבריו אף לכתחילה לא ישאלו במערב.

אולם הביא דברי המג"א הנוכרים, וכתב דלפי דבריו נראה דכיון דבלא"ה אין כולם מתחילין ביום אחד ואין קפידא איזה מזכיר ואיזה אינו מזכיר, ודאי דאינו חוזר, ומי"מ במערב היה מכריז השי"ע כיון דליכא קפידא למסמך גאולה גאולה תפילה, ונמצא דהדין יוצא כמי"ש הלק"ט. ולפי"ז כתב להקשות סתירה בדברי המג"א דכאן בסי' קי"ז הסכים דאינו חוזר, ואילו בסי' רל"ו סי' ק"א מבואר בדבריו דחוזר אפי' בלילה. וסיים דאפשר דבסי' רל"ו לאו בלילה ראשון קאמר אלא בשאר לילות שאחר כך. ומי"מ לענין דינא נראה כמי"ש בסי' קי"ד וכדברי הלכות קטנות.

ודבריו צ"ע, דהא דכתב המג"א דאין מתחילין כולם יחד, הוא טעם אמאי אין מכריזין כדמצינו בענין הזכרת גשמים. אולם מאחר דלא תנא א"כ דינא הוא דצריך לשאול כבר בליל ז', ואם לא שאל חוזר, כדן מי שלא שאל ביום. [תדע דלהבנתו אף מי שלא שאל ביום ז' לא יחזור דהא בני חו"ל אין שואלים עד סי' אחר התקופה]. ול"ק מידי בדברי המג"א.

]נכת' **השו"מ** (תני ססי קצב ד"ה והנה בהיותי) שהעושה דבר שיש בו משום ונשמרתם דאו' כי הוא בכלל סכנה ממש (ולא חשש מחמת מיעוט רחוק שאסור מדרבנן), הוא בכלל מאבד את עצמו לדעת שאין לו חלק לעוה"ב, ע"כ. ומדבריו יוצא שאיסור זה הוא אף במכניס עצמו לסכנה ואף אם בסוף לא מת עבר על האיסור. ועי' **במרחשת** (שם) שגם נקט כן עי"פ הר"ן הנ"ל אות א'. ו**בתשובות והנהגות** (ח"א סי' תתפח) כת' שאשה שיש חשש סכנה בעיבור ורוצה להסתכן לא נקרא מאעלי"ד, שזוהו דוקא היכא שמזלזל בנפשו ולא מכיר ערך החיים, והכא הוא צורך גדול דהרי חייה אינם חיים בלא בנים. והביאו **התורת היולדת** (עמי' תט אות ג בהגה שם) וכתב שכן פסק נמי גאון אחד, עייי"ש עוד].

ז. למסור נפשו ע"מ לקיים מצוה או שלא לעבור עבירה

ועינ'ו **בר"ן** (שבת כב: ברי"ף ד"ה ומקשו) שכת' שאלישע בעל כנפים מסר נפשו והניח תפילין בשעת הגזרה (שבת קל). אעי"פ שלא היה מחויב בדבר כי **מותר למסור נפשו על המצוה ומקבל שכר** וכו', ואמרו **בבראשית רבה** מה לך יוצא ליסקל על שמלתי את בני וכו'. ו**הרא"ש** (סנהדרין סי' ט) הוכיח מהירושלמי דרשאי להחמיר ע"ע. וכן נר' **מה"ס"ח** (סי' רט) וכן למד החיד"א בדעת הס"ח **בברית עולם** שם. ועיי"ש **במקור החסד** (אות ג). ועי' **ברדב"ז** (ח"ד סי' אלף קלט וקסג) שדעתו נוטה שמי שהיה דינו יעבור ואל יחרג, ונהרג ולא עבר, הרי הוא במחיצת הצדיקים. וכן דעת **התורת חיים** (ועיבורין כא: ד"ה מוטב).

אבל דעת **הרמב"ם** (סי'פ"ה פ"ה ה"א, ד) שהעושה כן מתחייב בנפשו. וכן נקט **הנמוק"י** (סנהדרין יח,). אלא שכת' שאם הוא אדם גדול כהידי ויר"ש ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפי' על מצוה קלה כדי שיראו העם, והיינו דאמרינן **בפסחים** (גג:). ומה ראו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, פירוש ולא השתחוו לצלם והרי לאו ע"ז היתה אלא אדנטרי של מלכים לכבוד בעלמא, אלא מתוך שהיו רובן טועין וסבורים שהיתה ע"ז היה קידוש השם במה שעשו וכו', ע"כ. ועי' **ברמב"ן** (שמות פ"ב פס' כא) ו**במהר"ל** (גור אריה שם).

והטור (יו"ד סי' קנז) נקט כהרא"ש. ו**הב"י** (שם) הביא מח' ראשונים הנ"ל. ו**הדרכ"מ** (שם אות א) הביא בשם **התרוה"ד** (סי' קצט) שמורים לו לפי הענין. וביאר **בביאור הגר"א** (אות ג) שכדברי המתירים מבואר בריש פרק י"ט דשבת וכו' וכל הרוגי מלכות שמסרו עצמן על מצות פרטיות. והרמב"ם דאוסר ומפרש דכל הנ"ל בשעה צריכה לכך וכמ"ש בניי, עיי"ש.

והשו"ע (שם סי' א) פסק שרשאי להחמיר ע"ע אם העכו"ם מכוי' להעבירו על הדת. אולם **הרמ"א** (שם) הביא דברי הר"ן דאם השעה צריכה לכך, ורוצה ליהרג ולקיימו, הרשות בידו. ותמה עליו **הגר"א** (שם אות ה) דלמה שתיק ליה למחבר בריש הסע', ושוב הביא דברי הר"ן שמתיר רק היכן שהשעה צריכה לכך. ו**בלבוש** מבואר שכונת הרמ"א שלעולם רשאי להחמיר ע"ע, כ"ש אם הוא אדם גדול וכו' ורואה שהדור פרוץ בכך שרשאי לקדש את השם. ו**הב"ח** (אות א) ו**הפרישה** (אות א) נקטו כהרמב"ם. ועיי"ש **בב"ח** שדחה ראיית הסמ"ק דלהלן. ו**הש"ך** (סי"ק א) הביא דעת הב"ח וסיים עם דברי התרוה"ד הנ"ל.

ובשבות יעקב (ח"יב סי' ק) כת' דהרוצה להחמיר ע"ע ולמסור נפשו לקדש השם ברבים שממנו ילמדו אחרים לעשות זכור לטוב, וכדאיתא **בע"ז** (יח:). גבי רבי חנינא בן תרדיון. ו**בעיני יעקב** (ב"ב ג: ד"ה וההיא ינוקתא) כת' על הא דהורדוס שהיה עבד ונתן עיניו בבת כחן והלכה והרגה א"ע, שלא היא כמאע"ל כיון שעשתה כן ע"מ שבת כחן לא תתחלל ותשא לעבד, ע"כ. ו**בחכמת שלמה** (רס"י קד) כת' שאף לסוברים דאסור למסור עצמו על קידוש השם במה שאינו מחויב מ"מ מאעל"ד לא הוי. ועי' **בקרית ספר** (שבת ריש פ"ב), **בישו"ע** (יו"ד רס"י קנז), **בהעמק שאלה** (שאלתא מב סי"ב ורס"י גג אות ה) ו**בצ"א** (חט"ו סי' תא). ועי' בסמוך בשם הסמ"ק.

ה. מהמתע' עניניה או מרוב יסורי'ן

וכת' **הסמ"ק** (עניניה ג) במצוה לאהוב שמו של הקב"ה בכל הלב כדכתיב (דברים פ"ו) ואהבת את ה' וכו' בכל נפשך וכו' שלא ימנע מעשות מצות הבורא בשביל סכנת נפשו ואף במקום שאמרו יעבור ואל יחרג היינו אם ירצה, אבל **מדת חסידות שלא יעבור**, כי מאחר שכונתו לשמים צדקה תחשב לו, וראיה משאול שמסר עצמו למיתה שנתכוון לשי"ש, ע"כ. ו**בגהות רבינו פרץ** שם כת' שאותם קדושים ששחטו עצמם שלא סמכה דעתם לעמוד בנסיון קדושים גמורים הם, וראיה משאול, ואין להקשות מר' חנינה בן תרדיון דאמר מוטב שיטלנה מי שנתנה וכו' שידוע היה בעצמו שלא יתחלל שי"ש על ידו.

ועי' **בתוס'** (ע"ז י"ח ד"ה ואל) בשם ר"ת דהיכא שיראים פן יעבירום עכו"ם לעבירה כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם, אז הוא **מצוה** לחבל בעצמו כי ההיא **דגיטין** גבי ילדים שנשבו לקלון. וכן מבואר **בתוס'** בגיטין (נו: ד"ה קפצא) דקפצו לים כי יראים היו מיסורין כדאמרינן **בכתובות** (גכ:). אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. ו**הריטב"א** (שם) כת' שאעי"פ שדברי התוס' צריכים תלמוד ועיון גדול מ"מ כבר הורה זקן ושמעתי בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה, ע"כ.

והדעת זקנים (בראשית פ"ט פס' ה) כת' שאם ירא שלא יוכל בעצמו לעמוד בנסיון **בשעת השמד** יכול להרוג עצמו, וכן בשאול וכו' וכן מביאין ראיה אותן ששוחטין התינוק בשעת הגזרה, ויש שאוסרין ומפרשים הא דאיתא במדרש רבה דלעיל (אות א') יכול כחנניה וחבריו שכבר נמסרו למיתה ת"ל אך, אבל אינו יכול להרוג א"ע, יכול כשאול וכו', כלומר שאסור לו להרוג עצמו כשאול שעשה שלא כדן. ומעשה ברב א' ששחט הרבה תינוקות בשעת השמד כי היה ירא שיעברום על דת, והיה רב א' ואמר שאם כדברי יחרג אותו רב במיתה משונה, וכן היה שתפסוהו עכו"ם וכו', ואח"כ נתבטלה הגזירה ואם לא שחט אותון התינוקות היו ניצולין, ע"כ.

והיש"ש (ביק פ"ה סי' נט) נקט דלא כר"ת וכת' שעליו לסבול העינויים לפי כחו והבא לטהר מסייעים לו, וכן מצינו גבי ר' חנינא בן תרדיון, ומ"מ אם מתיירא שלא יענו אותו שלא יאבדו ח"ו כמה נפשות מישראל, מותר להרוג עצמו, ואולי שאול ע"ה כיון ע"ז שסבר אם יפול חי בידם בניי לא יעמדו על נפשם מלנקום נקמתו ויפלו כמה רבבות מישראל, והוא כבר ידע שנגזרה עליו הגזירה שלא ימלט מהם וכו', ע"כ. ו**בפנ"י** (כתובת לג: ד"ה תוס') גם נקט כן. ו**התפארו"י** (יומא פ"ה ב"ועז אות ג) כת' דמאן לימא לן דשפיר עביד שאול. ועי' **בשמ"ק** (כתובת לג:). משי"כ בזה. ועי' עוד **בפתח עינים** (גיטין שם), **בחיים שאל** (ח"א סי' מה), **בשו"ב** (שם אות ג) ו**בזרע אמת** (ח"ב סי' קמב).

ט. עוד בענין הנ"ל

ועי' **בחת"ס** (שם אות ג) שכת' להוכיח מההיא דר"ח בן תרדיון שלא רצה לפתוח פיו שתכנס בו האש, ואמר מוטב שיטלנה מי שנתנה ולא יחבל בעצמו, שאפילו מי שמיצר ביותר אסור לו לאבד את עצמו לדעת. וכת' שבזה נזדיף **הבשמים ראש** (סי' שמה ציין לדבריו הרע"א יו"ד סי' שמה על סעי' א והפתי"ש שם), ע"כ. וכן נקטו **המהרצ"ח** (ח"ב אמרי בינה סי' ו אות ג בהגה) ו**הרב פעלים** (ח"ג יו"ד סי' כט). ו**בטטו"ד** (מהדו' תל' ח"יב סי' רב) כת' על הבשמים ראש דישתקע הדב, והראיה שהביא משאול י"ל כמ"ש בהגהת הסמ"ק, שחשש פן ע"י עינויים יביאורו ליד עבירה, עיי"ש. ו**המהרש"ם** (ח"ו סי' קכז) כת' דאם עשה כן ודאי **עבר איסור גמור**, והיינו טעמא שר"ח בן תרדיון לא רצה לפתוח פיו שתכנס בו האש.

מסקנא דדינא

א' לאבד עצמו לדעת **הוא עוון גדול**. והעושה כן רחמנא ליצלן עובר על "אך את דמכם לנפשתיכם אדרושו" ו"השמר לך ושומר נפשך מאד". וכמו כן עובר על "לא תרצח". ואין לו חלק לעולם הבא. ב' לא מתאבלין על המאבד עצמו לדעת ולא מספידין אותו. וי"א שאם יש בזה כבוד משפחה נכבדה, אשר יהיה להם לבוז ולכלימה עולמית, שא' מהם קלקל מעשיו, יכול המורה להורות להתאבל. ג' המאבד עצמו לדעת אומרים עליו קדיש כדי להצילו מרדת שחת. ד' אם לא יודעים אם הרג את עצמו מתאבלים עליו. אלא שאם אמר הריני עולה לראש הגג ואפיל עצמי ואמות, ורואין אותו שעלה ונפל ומת, אעי"פ שלא ראו אותו עושה כן כיון שאמר חזקה שאיבד עצמו לדעת וכן כל כיוצ"ב. ואפי' אם לא אמר הריני עולה וכו' כל שיש אומדנא דמוכח טובא הוא בחזקת מאבד עצמו לדעת. ה' חובה להציל את מי שרחמנא ליצלן עומד לאבד עצמו לדעת ואף מחללין עליו את השבת עבור זה.

]ועי' ביד אהרן הנזכר, דאחר שהביא דברי הלק"ט, כתב ועי' במג"א סי"ק ג'. אלא דבסי"ק ג' לא מצינו מידי מההיא ענינא. ונראה דהוא ט"ס וצ"ל סי"ק א'. ונראה דכוונתו להזעיר על דברי הלק"ט וכמ"ש].

ועינ'ו **בברכ"י** (סי' קי"ז אות ד') דכת' בשם מהר"ר **יעקב מולכו** בתשובותיו כ"י סי' קי"ז - אם לא שאל מטר בליל ז' במרחשון בא"י מחזירין אותו, דדוקא בהכרות ר"ח אין מחזירין בלילה, מטעם אין מקדשין את החודש בלילה.

ובשלמי ציבור (סי' קי"ז - קי"ל ע"א) כתב הרב המג"ה להזעיר דהוא חידוש החידי"א לא הזכיר כלל לספר הלכות קטנות, הגם כי טעמו נראה טעם קלוש, ועי' מ"ש מג"א סי' קי"ד סי"ק א', ונראה דלצאת ידי ספק יחזור ויתפלל בתורת נדבה, ובוהו א"צ לחדש בה דבר. ועינ'ו **בקשר גודל** (סי' ט"ז אות י"ב) דחזר החידי"א על דינו שבברכ"י דבן א"י שלא שאל מטר בליל ז' בחשון בא"י חוזר. והשיב שם על דברי המגיה בשלמי ציבור ז"ל - דתשובות שהזכיר היד אהרון אין אחריותם עליו, וכן נהג הרב יד אהרן בתשובות שמוזכר הרב כנה"ג כידוע עכ"ל. ולכאוי כוונתו דכיון דכבר דרך היד אהרן ללקט תשובות ההלכות קטנות ע"כ הוא אינו חוזר ומלקטם. אלא דמ"מ התפלא על שכאן היד אהרן לא הביא דברי הלק"ט. ואפשר דלא ראה דבריו שבסי' קי"ד דאכן הביא דברי ההלכות קטנות הנוכרים].

ועינ'ו **בשער"ת** (סי"ק ה') דהביא דברי ההלכות קטנות, ודברי מהר"י מולכו, וסיים בדברי השלמי ציבור. וכי"כ **בחסד לאלפים** (בנפ"מ - סי' קי"ד עד סי' קכ"ג סי"ק י"ג) דבן ארץ ישראל שלא שאל מטר בליל ז' חשון חוזר ומתפלל בתורת נדבה. והביאם **הכה"ח** (סי' קי"ז סי"ק י'), אולם **המשנ"ב** (סי"ק ו') כתב דבדיעבד אם לא שאל בליל ז' מחזירין אותו. וכתב ע"ז - כ"כ בספר ברכ"י, ובספר זכר לאברהם מצדד שלא לחזור בדיעבד, וכדעת הלק"ט ח"א סי' ע"ג וכמו בהזכרה עיי"ש, אבל מדברי כמה אחרונים שראיתי לא משמע כן. ע"כ. ומסתמות דבריו משמע דס"ל לדינא דאי"צ לחזור בתורת נדבה.

העולה לדינא - בן ארץ ישראל ששכח בליל ז' לשאול מטר בברכת השנים, דינו כמי ששכח ביום - דאם נזכר קודם שומע תפילה ישאל בשומע תפילה, ואם נזכר אחר שומע תפלה קודם שסיים תפלתו יחזור לברכת השנים. ואם נזכר אחר שסיים תפילתו יחזור לראש התפלה, וכמבואר בשו"ע סי' קי"ז עיי"ש. ויש שכתבו דלצאת מכל ספק יחזור ויתפלל ערביית בתורת נדבה.

נכתב ע"י

הרה"ג שמעון פלולי שליט"א
מו"ק הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני שבת קודש

סעודת שבת (ו)

ענין הנשמה יתרה לאמילה בשבת - יא"ר שמעון בן לקיש, נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר "שבת וינפש" כיון ששבת ווי אבדה נפש". **"רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרווחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו"**. (גמ' ביצה טו. ורש"י שם)

- י"גש להבין, הלא גם בימות החול יש שאוכלים הרבה ואין קצים במאכל? **אלא אין הכוונה לגוף, אלא לנפש שאינה קצה באוכל**. השאיפה הטבעית של האדם היא 'גשמותי' אך הרוצה לזכות לכתרה של תורה... עליו לבטל את השאיפה לחיי העולם הזה, כי על כן היא עומדת מנגד, מפריעה וסותרת לרוחניות. הקרוב לרוחניות מרגיש את האוכל כמעמסה על הנפש, וכמו שאמרו חז"ל עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו (תנדב"א, כו). **אכן, בשבת שזוכה לעליה רוחנית, וקרוב יותר אליה, אין האכילה מורידה ומפריעה לנפש, אלא אדרבה, היא מהיה כלי לרוחניות, עד שמקיים מצות **עונג שבת****. זוהו מהות השבת שהעניק לנו הקב"ה, שאפשר להפוך אוכל גשמי לרוחניות". (הגר"ח פרידלנדר, שפתי חיים ח"ג עמי תכז)

נערך על ידי מח"ם "עבודת שבת קודש"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ם שמענתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': *6761 יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il**

© **שמענתא עמיקתא – לע"נ הרב יהושע זעליג זצ"ל בן הרב יצחק שליט"א** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503